

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

в.о. ректора Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв
кандидат мистецтвознавства, професор
Валерій МАРЧЕНКО

20 24 року

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Несмачного Сергія Миколайовича

на тему «Репрезентація символізму в живописі Михайла Сапожникова
(1871–1937): мистецтвознавче дослідження та атрибуція колекції

Дніпровського художнього музею»

подану на здобуття ступеня доктора філософії

з галузі знань 02 Культура і мистецтво

за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація

Публічна презентація проведена на кафедрі мистецтвознавчої експертизи
10 квітня 2024 року, протокол № 16

Актуальність теми дослідження. Символізм – один з ключових філософських та літературно-мистецьких складників розвитку динамічної доби світової й української культури кінця XIX – початку XX століття. Саме з ідеями та естетикою символізму в образотворчому мистецтві пов'язана визначна частина творчого доробку художника Михайла Івановича Сапожникова (1871–1937), який жив та працював у Катеринославі (сучасна назва міста – Дніпро) у першій третині XX століття.

Більша частина мистецького спадку Михайла Сапожникова (272 твори живопису та графіки) зберігається в колекції Дніпровського художнього музею. Унікальність збірки зумовлена значною жанровою та тематичною різноманітністю представлених робіт, їх хронологічною широтою, компактністю зберігання. Потрапивши до музейної колекції у другій половині 1960-х років, роботи художника стали доступні для експонування та дослідження лише за часів відновлення незалежності України.

Особливий інтерес для дослідника становлять дві серії символістських картин і відповідний допоміжний матеріал, який складається з постановок, натурних етюдів та ескізів. Роботи, об'єднані у дві серії по дванадцять картин, значно відрізняються за художньою мовою, що є цілком природно, адже символістський напрям в образотворчому мистецтві неможливо локалізувати певними межами конкретного мистецького стилю. У картинах серій, що були створені під враженням від революційних подій 1905–1917 рр., Першої світової війни, Визвольних змагань 1917–1921 рр., Михайло Сапожников у художніх

образах-символах прагне віддзеркалити як теми одвічних філософських пошуків, так і актуальні погляди свого часу.

Символістський живопис Михайла Сапожникова посідає особливе місце в історії розвитку українського образотворчого мистецтва першої чверті ХХ століття. Проте маємо зауважити, що прізвище майстра та його творчий доробок мало відомі широкому загалу, а музейна колекція робіт художника – як її символістська складова, так і в усій своїй повноті – донині не була предметом наукового дослідження.

Здійснене комплексне мистецтвознавче дослідження видається важливим та назрілим, зважаючи на те, що публікації українських дослідників, присвячені осмисленню символістської творчої спадщини Михайла Сапожников нечисленні. Проведене дослідження є актуальним як у контексті вивчення та осмислення феномену творчості конкретного митця, так і в сенсі поступу на шляху усвідомлення процесів становлення й розвитку в Україні символізму як мистецького напрямку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження реалізоване на кафедрі мистецтвознавчої експертизи Інституту практичної культурології та арт-менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв відповідно до тематичного плану науково-дослідницької роботи освітнього закладу. Представлена наукова робота є частиною комплексної теми «Мистецтвознавчі та експертні дослідження національної культурної спадщини» (державний реєстраційний номер 011 8U001513). Тему дисертації затверджено 27 жовтня 2020 р. (протокол № 4) та уточнено 26 грудня 2023 р. (протокол № 6) на засіданні Вченої ради Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що *уперше*: запропоновано погляд на символістський живопис Михайла Сапожникова як на виняткове, цілісне явище в мистецькому житті України, унікальність якого обумовлена цілеспрямованістю втілення символістської естетики та теоретичним узагальненням практичного досвіду символотворення; розкрито стильові особливості та генезу символістської творчості художника крізь призму естетичної програми викладеної в статті митця «Про символічну творчість у мистецтві», обґрунтовано, що картини першої символістської серії за стилістичними ознаками тяжіють до мистецтва модерну, а в роботах другої серії художник свідомо займає позицію поза стилями; здійснено аналіз колекції мистецьких робіт Михайла Сапожникова з фондів Дніпровського художнього музею, ідентифіковано 79 творів (що включають 87 предметів зберігання) пов'язаних з символістським надбанням художника; виявлено назву першої серії символістських робіт М. І. Сапожникова «Досвітні видіння», аргументовано її як авторську; розглянуто передумови того, як виник, сформувався й еволюціонував авторський творчий метод створення символістської картини-образу, виокремлено три концептуальні моделі трансформації натурного матеріалу в символістську образну конструкцію; окреслено світоглядні засади творчого мислення автора, його інтерес до класичної елліністичної та язичницької слов'янської міфології, як характерного

рефрена образної будови символістських творів митця. *Уточнено*: датування двох символістських серій картин митця, робіт першого циклу, як «створені до 1917 р.», а робіт другої серії, як «створені до 1926 р.»; хронологію подій життя художника, виокремлені та сформульовані такі основні періоди біографії та творчості художника, як: саратовський, петербурзький, «мюнхенський», павлоградський, катеринославський. *Набули подальшого розвитку*: визначення місця й ролі творчості Михайла Сапожникова у художніх процесах українського образотворчого мистецтва першої чверті ХХ ст.; опрацювання підґрунтя для проведення подальших мистецтвознавчих досліджень з проблем осмислення літературно-мистецького напрямку символізму в царині образотворчого мистецтва України.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації полягає в тому, що матеріали дисертації можуть слугувати теоретико-методологічною основою для наукових досліджень, присвячених мистецьким процесам, що розгорталися в культурі України наприкінці ХІХ – у першій чверті ХХ століття. Ключові результати та положення роботи можна використовувати як науково-методичні матеріали для кураторів художніх виставкових та інших тематичних мистецьких проєктів; як навчально-методичний матеріал для підготовки освітніх програм, лекційних курсів, тематичних семінарів, пов'язаних із вивченням процесів, що відбувалися в мистецькому середовищі України межі ХІХ – ХХ століть.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що за підсумками презентації результатів дослідження фондово-закупівельна комісія Дніпровського художнього музею ухвалила рішення (протокол № 2 від 02 листопада 2023 року) про внесення змін до музейної атрибуції двох символістських серій картин Михайла Сапожникова, а саме: у датуванні першої серії символістських картин Михайла Сапожникова, вважаючи датування, раніше занесене до фондово-облікової документації – 1906–1916 рр., не аргументованим належно, вказати: «Створені до 1917 р.»; у розділі найменування першої серії символістських картин Михайла Сапожникова, вважаючи назву серії, раніше занесену до фондово-облікової документації – «Примари», не обґрунтованою достатньо, вказати виявлену під час дослідження авторську назву – «Предрассветные видения»; перекласти українською мовою назву серії як «Досвітні видіння»; у датуванні другої серії символістських картин Михайла Сапожникова, вважаючи датування, раніше занесене до фондово-облікової документації – 1918–1924 рр., не аргументованим належно, вказати: «Створені до 1926 р.».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано самостійно, викладені наукові результати, висновки й рекомендації належать дисертанту. Доповіді на наукових конференціях підготовлені і виголошені автором самостійно, публікації дисертанта одноосібні.

Дисертаційна робота виконана на кафедрі мистецтвознавчої експертизи Інституту практичної культурології та арт-менеджменту Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. *Науковий керівник* – доктор соціологічних наук, професор кафедри мистецтвознавчої експертизи Акімов Дмитро Ігорович.

Розглянувши звіт подібності щодо перевірки на плагіат, встановлено, що дисертаційна робота Несмачного Сергія Миколайовича є результатом самостійних досліджень, не містить елементів плагіату та запозичень. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Дисертація характеризується єдністю змісту та відповідає вимогам щодо її оформлення.

Перелік публікацій за темою дисертації. За результатами досліджень опубліковано вісім наукових праць. Серед яких: три статті у виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») у галузі культури та мистецтва зі спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація, п'ять праць апробаційного характеру опубліковані у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських конференцій.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Несмачний С. М. Символістський живопис Михайла Сапожникова: від задуму – до втілення. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. 2022. № 3. С. 149–155. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2022.266095>

2. Несмачний С. М. Колекція творів художника-символіста Михайла Сапожникова в зібранні Дніпровського художнього музею. Культура і сучасність : альманах. 2023. № 1. С. 150–155. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-0285.1.2023.286799>

3. Несмачний С. М. Міфологічні й релігійні засади символістського живопису Михайла Сапожникова. Мистецтвознавчі записки : зб. наук. пр. 2023. Вип. 44. С. 75–81. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-2180.44.2023.293921>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Несмачний С. М. Символічний живопис Михайла Сапожникова (1871–1937). Сьогоднішні практики дослідження та презентації. Cultural studies and art criticism: things in common and development prospects. Зб. матеріалів Міжн. наук.-практ. конф., Венеція, 27–28 листопада 2020 р., Рига : Baltija Publishing, 2020. С. 213–216. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-004-9-56>

2. Несмачний С. М. Актуалізація творчого доробку унікального художника-символіста Михайла Сапожникова в експозиції Дніпропетровського художнього музею. Деякі аспекти мистецького соціокультурного проектування. Наукова весна 2021: Культура і мистецтво в сучасному світі. Зб. матеріалів форуму, Київ, 28 травня 2021 р., Київ : КНУКіМ, 2021. С. 42–45.

3. Несмачний С. М. Окремі аспекти атрибуції мистецького доробку художника Михайла Сапожникова в контексті визначенні початкової межі символістського періоду творчості майстра. Наукова атрибуція творів мистецтва, експертиза та оцінка культурних цінностей. Зб. матеріалів наук.-практ. конф., Київ, 28–29 жовтня 2021 р., Київ : НАКККіМ, 2021. С. 34–35.

4. Несмачний С. М. Особливості репрезентації символістських творів Михайла Сапожникова в Дніпровському художньому музеї. Сучасний культурно-мистецький простір: креативні та інформаційно-комунікативні трансформації. Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 21–22 червня 2022 р., Київ : НАКККіМ, 2022. С. 97–98.

5. Несмачний С. М. Міфологізм символістського живопису Михайла Сапожникова. Культурні та мистецькі студії XXI століття: науково-практичне партнерство. Зб. Матеріалів III Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 10 листопада 2022 р., Київ : НАКККіМ, 2022. С. 26–28.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (182 найменування), додатків. Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, із них 141 – основного тексту.

Характеристика особистості здобувача. Несмачний Сергій Миколайович народився 6 лютого 1983 р. в м. Дніпропетровськ. У 2010 році закінчив Національну академію образотворчого мистецтва і архітектури та отримав диплом магістра з відзнакою. З 2020 по 2024 р. був аспірантом Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Володіє українською, англійською мовами.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана фаховою українською мовою, текстове подання матеріалу відповідає стилю науково-дослідної літератури. Структура та побудова дисертації логічна. Стиль дисертації відповідає вимогам МОН України.

Рецензенти рекомендують: відповідно до п.15 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, *пропонується такий склад разової ради:*

Голова ради:

Кравченко Анастасія Ігорівна, докторка мистецтвознавства, доцентка кафедри культурології та міжкультурних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Рецензенти:

Мищенко Ірина Іванівна, кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Несен Ірина Іванівна, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Опоненти:

Майстренко-Вакуленко Юлія В'ячеславівна, кандидатка мистецтвознавства, доцент кафедри комп'ютерних технологій дизайну та графіки Національного авіаційного університету;

Бабунич Юлія Ігорівна, кандидатка мистецтвознавства, доцент, завідувач відділу аспірантури і докторантури, старший викладач кафедри історії та теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

У результаті попередньої експертизи дисертації **Несмачного Сергія Миколайовича** і повноти публікації основних результатів дослідження.

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Несмачного С. М. на тему «Репрезентація символізму в живописі Михайла Сапожникова (1871–1937): мистецтвознавче дослідження та атрибуція колекції Дніпровського художнього музею».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Несмачного С. М. відповідає спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

3. Рекомендувати дисертацію Несмачного С. М. на тему: «Репрезентація символізму в живописі Михайла Сапожникова (1871–1937): мистецтвознавче дослідження та атрибуція колекції Дніпровського художнього музею» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

4. Рекомендувати вченій раді Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв затвердити склад разової спеціалізованої вченої ради:

Голова ради:

Кравченко Анастасія Ігорівна, докторка мистецтвознавства, доцентка кафедри культурології та міжкультурних комунікацій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Рецензенти:

Міщенко Ірина Іванівна, кандидатка мистецтвознавства, доцентка кафедри мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Несен Ірина Іванівна, кандидатка історичних наук, доцентка кафедри

мистецтвознавчої експертизи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;

Опоненти:

Майстренко-Вакуленко Юлія В'ячеславівна, кандидатка мистецтвознавства, доцент кафедри комп'ютерних технологій дизайну та графіки Національного авіаційного університету;

Бабунич Юлія Ігорівна, кандидатка мистецтвознавства, доцент, завідувач відділу аспірантури і докторантури, старший викладач кафедри історії та теорії мистецтва Львівської національної академії мистецтв.

Презентація Несмачного Сергія Миколайовича на 12 стор. додається.

Головуючий:
кандидат філософських наук, доцент

